

NADIR SHAH, CHRISTIAN VII OG WILLIAM JONES

WILLIAM JONES' OVERSÆTTELSE AF ET PERSISK HÅNDSKRIFT

AF

HERTHA KIRKETERP-MØLLER

Asien har til skiftende tider været tumleplads for store hærførere, der med ild og sværd har betvunget stammer og nationer og erobret mægtige riger. Til de berømteste blandt disse menneskehedens svøber hører Chingiz Khan (1162-1227), Timur Lengh, hvis navn i Europa blev forvansket til Tamerlan (1335-1405), og Nadir Shah (1688-1747). Den sidstnævnte begyndte sin militære løbebane som røverhøvding, men ved sin tapperhed og genialitet som strateg endte han med at blive Persiens enevældige hersker. Ulykkeligvis forstod han kun at erobre, men derimod ikke at regere, og hans gerrighed og grusomhed nåede efterhånden så sindssyge former, at han til slut blev snigmyrdet.

Om denne orientalske eventyrer er der en rig litteratur ikke mindst på europæiske sprog. På persisk er kilderne noget mere sparsomme. I den orientalske afdeling af Det kongelige Bibliotek findes et persisk håndskrift med katalogsignaturen Cod. Pers. LXII. Dette håndskrift er en samtidig skildring af Nadir Shah og måske tillige den tidligste afskrift af værket, der er kommet til Europa. Det er således interessant i sig selv, men interessen øges yderligere ved den historie, der er knyttet til det.

Den store tysk-danske opdagelsesrejsende Carsten Niebuhr bragte det til Danmark, da han i året 1767 som eneste overlevende af Frederik V.s ekspedition til Jemen vendte hjem fra et næsten syvårigt ophold i Orienten. Niebuhr så 1765 originalen til håndskriftet hos en engelsk købmand, Mr. Jervis, i Abushahr (Bushir), en havneby ved den persiske havbugt. Denne englænder var en fintdannet mand, der både kunne tale, læse og skrive persisk. Han var ejer af et anseligt bibliotek, der bl. a. indeholdt mange persiske håndskrifter. Niebuhr følte sig særlig tiltalt af Nadir Shah håndskriftet, og da han fra forskellig side hørte forfatteren, Moham-

Nadir Shah. Samtidig farvelagt tegning i Kgl. Bibl. Cod. Pers. LXIII.
Originalens størrelse.

med Mahdi Khan, rose som en pålidelig og kyndig mand, fik han lyst til at sikre sig værket til Det kongelige Bibliotek.

På det tidspunkt fandtes bogen kun i tre eksemplarer i byen Shiraz, hvor Niebuhr havde sit standkvarter. Sådanne sjældne håndskrifter var naturligvis meget kostbare. Ejerne vogtede over deres skatte og ønskede dem ikke mangfoldiggjorte, men Niebuhr kendte en velhavende persisk købmand i byen, en vis Mohammed 'Ali, og ved denne mands velvilje fik han værket afskrevet til sig, mens han selv var på rejse til Persepolis¹).

I den instruks, deltagerne i den danske ekspedition havde modtaget inden deres afrejse, hed det bl. a., at de rejsende måtte bruge en sum på op til 2000 rdl. på indkøb af håndskrifter, og at de ved disse ikke skulle

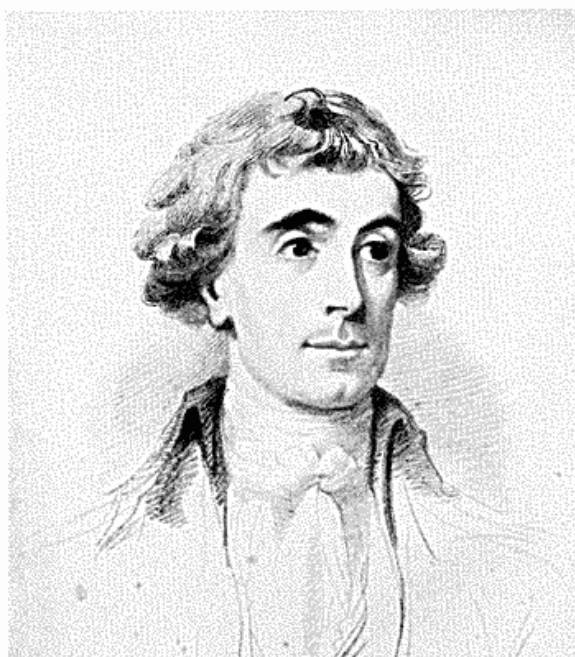
se på manuskripterne skønhed og kostbarhed, men på deres indhold, „und allenfalls auf ihr Alter“²). Hermed mentes naturligvis, at man ønskede gamle håndskrifter, og Niebuhr har i denne henseende omgået instruksen, for håndskriftet var i høj grad aktuelt. Nadir Shah var død 1747, og værket var forfattet 1757, kun 8 år før Niebuhr kom til Persien.

Nadir Shah håndskriftet er af beskedent ydre. Det måler 23 × 13 cm og er indbundet i sortbrunt gedekind. Ryg og inderside er af rødbrunt skind, der fortsætter som en smal stribe langs bogens kant. Der er benyttet kraftigt, glittet, orientalsk papir. Håndskriften er en jævnt god læselig naskhiskrift. Eksemplaret mangler kolofon. Kopisten har ikke nævnt sit navn eller datoen for afskriftens tilendebringelse og ej heller bragt den obligate tak til Allah, ved hvis hjælp arbejdet er blevet bragt til en lykkelig afslutning, sådan som det ellers er den almindelige fremgangsmåde i muhammedanske håndskrifter. På bogens første side og i de første linier er titel og forfatternavn skrevet med rødt blæk og lyder i transkription: *kitāb-e tārikh-e Nādirī mašhur be tārikh-e ġehān gošā min kalām-e Mirza Mahdi Khan Māzandarāni*. Det vil kort og godt sige, Nadir Shah's historie, fortalt af Mirza Mahdi Khan, Mazandaraneren.

Håndskriftet begynder som alle muhammedanske bøger med velsignelsesformularen *Bismillah al-rahmān al-rahīm* – i Guds, den barmhjertiges, den nåderiges navn. Derefter følger som indledning den traditionelle lovprisning af herskeren, på hvis foranledning bogen er blevet til – altså her Nadir Shah. Mod slutningen af indledningen nævner forfatteren sit eget navn, Mohammed Mahdi. Denne mand var, som det fremgår af hans navn, født i provinsen Mazandaran i det nordlige Persien. Han var gehejmesekretær for Nadir Shah og fungerede samtidig som hans historioграф, hvem det påhvilede at skildre fyrstens levnedsløb og glørværdige karriere.

Forfatteren begynder med at give en kort skildring af de urolige forhold, der fulgte efter afghanernes erobring af Persien, og af tiden lige inden Nadir dukker frem af folkets anonyme masse og tiltager sig en afgørende indflydelse på begivenhederne. Nadirs jævne herkomst og fattige opvækst som hyrdedreng bliver behandlet med en hofmands diskretion. Man får at vide, at han tilhører *Qiriqlustammen*, en nomadestamme med græsgange i Khorasan, en provins i Østiran. Denne er igen en underafdeling af den store *Afsharstamme*, der havde sin rod i Centralasien, men i 13. årh. var blevet sat i bevægelse af mongolerne. Først var stammen bosat i *Azarbaidan*, men blev senere spredt over hele Persien.

Mohammed Mahdi vil gøre Nadir til en turkmensk adelsmand og lader ham komme til verden i et slot, men sandheden er vel snarere den, (som

Sir William Jones. Farvestik 1793. Oxford University College.

også den engelske videnskabsmand Laurence Lockhart hævder i sin bog om Nadir Shah³), at han blev født i et telt. Nadir kom til verden år 1100 efter heğra (muhammedansk tidsregning) d.v.s. 1688 e. Chr., og efter sin bedstefader fik han navnet Nadir Quli Beg. Derefter springer forfatteren brat et stykke frem i tiden med ordene „Da han var 15 år, trådte han ind på berømmelsens bane“. Og så følger beretningen om Nadirs bevægede levnedsløb, der formede sig som en uafbrudt række krige og felttog og endte med hans voldsomme død 1747. Forvirringen og de kaotiske forhold, der fulgte efter mordet på Nadir Shah får kun en kort omtale, men forfatteren lover i slutningen af sin bog, at han vil skrive en fortsættelse og følge beretningen op til 1757, det år han slutter bogen.

Værket er skrevet i den forsirede, billedrige stil, der var så populær i Persien lige op til det 20. århundrede, og dette i forbindelse med de mange skildringer af kampe og blodsudgydelser gør den til tung læsning efter europæisk smag. Mahdi Khan demonstrerer sin lærdom og poetiske sans ved med passende mellemrum at afbryde fortællingen og indflette et vers, ja, sommetider et helt digt. Mange af disse er af Persiens store lyriker, Hafiz, men en del synes at være tilvirket på forfatterens eget værksted. Enhver dannet perser på den tid dyrkede poesiens kunst i sin fritid.

Dette håndskrift lod Niebuhr afskrive af en dygtig kalligraf, da han på sin videre rejse kom til Basra. Man må antage, at han har regnet Mahdi Khans værk for så interessant, at det var værd at sikre sig et ekstra eksemplar, hvis det ene skulle bortkomme undervejs. Det basrensiske håndskrift, der har et fornemmere ydre og er udført i en smukkere og tydeligere kalligrafi end Cod. Pers. LXII, har sandsynligvis været beregnet til personlig overrækkelse til Majestæten, og også dette håndskrift (Cod. Pers. LXIII) befinder sig nu i Det kongelige Bibliotek.⁴⁾

Blandt de mange håndskrifter, Carsten Niebuhr bragte hjem fra Orienten, skulle Mohammed Mahdis værk om Nadir Shah blive det, der vakte mest offentlig opmærksomhed. Nadir Shahs navn var velkendt i Europa, og en autentisk beretning om den berømte eventyrer, der blev Persiens regent og erobrede et verdensrige, var sikker på at kildre nysgerrigheden. Efter alt at dømme har også Christian VII været virkelig interesseret i den persiske forfatters bog, og det var efter hans udtrykkelige ordre, at udenrigsministeren, J. H. E. Bernstorff lod håndskriftet, Cod. Pers. LXII, sende til England, for at få det oversat til fransk, det sprog kongen yndede mest.

Danmarks gesandt i London, Wilh. Christopher v. Diede, blev anmodet om at finde en orientalist, der kunne påtage sig at oversætte håndskriftet, og von Diede henvendte sig til hertugen af Grafton, der på det tidspunkt var finansminister. Man fandt frem til en ung Oxfordstudent, den senere berømte orientalist William Jones (1746-94), der havde gjort sig fordelagtigt bemærket ved sin fremragende begavelse, og som allerede var bekendt for sin interesse især for arabisk og persisk. En vis Mr. Sutton, undersekretær hos hertugen af Grafton, fungerede som mellemmand i forhandlingerne mellem de danske myndigheder og William Jones.

Jones var på den tid knyttet til den første jarl Spencers hus som lærer for jarlens børn, og han modtog den danske konges henvendelse i sommeren 1768 under et ophold i Wimbledon sammen med den Spencerske familie. Han undskyldte sig først energisk og henviste til major Alexander Dow, der havde foretaget nogle oversættelser fra persisk.⁵⁾ Men Dow nægtede kategorisk at påtage sig arbejdet. Man vendte sig derpå igen til Jones og påpegede de fordele, han kunne have af at knytte så fornemme forbindelser, samt den betydning det kunne få for hans fremtidige karriere, hvis han løste opgaven tilfredsstillende. Den unge student var ikke blind for det smigrende i opfordringen, men han siger selv, at han først gav efter, da man spillede på hans nationale følelser. Man foreholdt ham nemlig det forsmædelige i, at den danske konge, dersom han fastholdt

sin vægring, ville henvende sig til en fransk videnskabsmand for at få håndskriftet oversat, og det således blev Frankrig, der fik æren af at løse en opgave, som England ikke havde kunnet klare. For dette argument bøjede Jones sig. Som man ser, var Jones selv klar over, at der lå et stort og besværligt arbejde foran ham, og hans værste anelser skulle da også blive fuldt ud bekræftede.

Han havde håbet at kunne nøjes med at give en parafrase af værket, og sendte også en sådan over til Danmark for at få kongens approbation; men han fik den tilbage igen med kongens udtrykkelige ønske om en nøjagtig og ordret oversættelse, med bibeholdelse af den orientalske forfatters billedrige sprog. Teksten skulle være ledsaget af forklarende noter, og der skulle tilføjes en afhandling om orientalsk poesi. Det var således ikke helt små krav, man stillede til den unge englænders sprogkundskaber og lærdom. Det gjorde heller ikke arbejdet lettere for ham, at han ikke fik den nødvendige tid og ro dertil. Man holdt ham kraftigt til ilden ved gentagne påmindelser om, at oversættelsen blev ventet med stor utålmodighed ved det danske hof. Under dette stadige pres lykkedes det ham at gøre arbejdet færdigt i løbet af et år.

Den 16. juni 1769 skrev v. Diede til Bernstorff, at oversættelsen var ved at være færdig, og at Jones havde udtrykt ønske om at måtte få lov til at skænke en smukt udført kopi af håndskriftet til universitetet i Oxford. Denne idé havde man dog fået ham fra, idet man henviste til, at skulle der skænkes universitetet en kopi af håndskriftet, måtte denne fornøjelse være forbeholdt Hans danske Majestæt, der på sin rejse i England havde modtaget så mange tegn på dette universitets hengivenhed. Yderligere havde Jones bedt om at få lov til at lade sit arbejde trykke og dedicere det til kongen. Men også til dette ønske havde v. Diede stillet sig ret afvisende. Han slutter sit brev med at udbede sig ordre om, hvordan han skal forholde sig, når Jones bringer ham sit værk.⁶⁾

Bernstorff svarede 8. juli 1769, at det selvfølgelig var forbeholdt kongen at disponere over sit håndskrift, og at det ville være betænkeligt at favorisere Oxford universitet på bekostning af søster-universitetet i Cambridge, hvor kongen ligeledes var blevet modtaget med voldsom begejstring under sit ophold i England forrige sommer. Det andet ønske blev derimod opfyldt, idet Jones fik lov til at trykke værket og dedicere det til den danske konge.⁷⁾

I fortsættelse af denne korrespondance skriver v. Diede i et brev af 1. aug. 1769 til Bernstorff, at han havde givet Mr. Sutton meddelelse om den nåde, kongen havde tilstået Jones, og at han tillige underhånden havde spurgt ham, om han mente, at Jones ville anse dette for tilstræk-

kelig belønning for sit arbejde. Han vedlægger Suttons svar, men dette synes desværre bortkommet.⁸⁾ Dog kan man gå ud fra, at det har imødekommet de danske ønsker om at slippe billigst muligt.

Det forekommer meget naturligt, at Jones har ønsket at få offentliggjort sit krævende og møjsommelige arbejde med Nadir Shah håndskriftet, et arbejde, der skulle slå hans navn fast som orientalist. Og han fandt støtte og opmuntring for dette ønske i sin vennekreds. I 1768 havde han gjort bekendtskab med den lærde diplomat og berømte bibliofil grev Karl Reviczky,⁹⁾ der var Østrig-Ungarns ambassadør i London. Reviczky blev en hyppig gæst i lord Spencers hus, og mellem det ulige par, den erfarne verdensmand og den naive, men højtbegavede unge student opstod et varmt venskab, der havde sit udgangspunkt i deres fælles begejstring for Orientens litteratur – især den persiske poesi. I et udateret brev fra 1768 skriver Jones til Reviczky: „Your approbation of my intention to publish my work, gives me as it ought great pleasure; for I cannot but rejoice as Hector in the tragedy says – in the praise of one, who is himself entitled to praise“. I samme brev omtales to oder af den persiske lyriker Hafiz, som Reviczky havde sendt ham, og Jones beder om at måtte få lov til at trykke dem i sit værk.¹⁰⁾ Han fik tilladelsen, og Reviczkys oversættelser er optaget blandt de ti oder af Hafiz, der danner slutningen i den afhandling om orientalsk poesi, der fulgte med den franske oversættelse af Nadir Shah håndskriftet.

Jones havde fuldendt sit arbejde for den danske konge, mens han opholdt sig i Harrow sammen med sin elev, jarl Spencers søn, den unge Lord Althorp, hvis forældre han havde overtalte til at lade sønnen optage på den berømte skole, hvor Jones selv havde været elev. Hertil skriver Lady Spencer den 22. juli (1769) og gratulerer ham: „I congratulate you upon having finished Nadir Shah. I shall be very glad to see any of your poetical productions, as I really think you have an uncommon genius for that stile of writing.“¹¹⁾ I august 1769 opholdt Jones sig på University College i Oxford for i fred at kunne arbejde på sin bog. Den 17. august skrev han til unge Lord Althorp: „My history of Nadir Shah is in the press, and will I hope be finished in two months as you may tell Mr. Sutton if you see him.“¹²⁾

Det trak imidlertid ud med trykningen, og han skriver til Lady Spencer den 27. august, at han ønsker at forlænge sit ophold i Oxford – „As I am desirous of printing the King of Denmark's book before October, and as I am obliged to be pretty constant in the Bodleian Library, I shall have to protract my stay in college rather longer than I first intended.“¹³⁾ Hans tålmodighed blev imidlertid sat på en hård prøve. Først i foråret

1770 forelå bogen færdigtrykt. Den 27. april skrev v. Diede i en indberetning til kongen, at han gennem Mr. Sutton havde modtaget et prægtigt eksemplar af oversættelsen af det persiske manuskript som gave til kongen samt yderligere 34 eksemplarer til fordeling mellem kongens hoffolk.¹⁴⁾

Bogen udkom i to kvartbind, og Jones bekostede selv trykning og udgivelse. I særkeksemplarerne til kongen og de danske hoffolk er der anvendt stort papir og bred margin, og linien med forlagets navn er udeladt på titelbladet. Desværre er eksemplaret til Christian VII, der skulle søges i Kongens Håndbibliotek, sporløst forsvundet, antagelig er det brændt ved Christiansborgs brand 1794 eller 1884, hvor så mange af håndbibliotekets bøger gik tabt. Titelbladet lyder i to-bindsudgaven: *Histoire de Nader Chah, connus sous le nom de Thamas Kuli Khan, Empereur de Perse. Traduite d'un manuscrit Persan par ordre de Sa Majesté le Roi de Dannemark avec des notes chronologiques et un traité sur la poésie Orientale, par Mr. Jones, membre du collège de l'Université à Oxford, première partie. A Londres. Chez P. Elmsfly, libraire dans le Strand. M.DCC.LXX.*

Bogen begynder med en dedikation til kongen. Jones drager sammenligning mellem ham, „den legitime arving af en strålende rækkefølge af konger“ og Nader Chah, „usurpatoren af tvivlsom oprindelse“. Den sidste må nøjes med en fremtvungen smiger, mens den anden modtager „sandhedens rene røgelse“.

I oversætterens fortale begynder han med at sige, at værket ikke er ganske ukendt, da en engelsk forfatter (Jonas Hanway) i sin rejsebeskrivelse nævner en persisk bog om Nadir Shahs liv.¹⁵⁾ At denne ikke kan være identisk med Mahdi Khans biografi, viser Carsten Niebuhr i den nedennævnte tyske oversættelse af *Histoire de Nader Chah*, idet han påpeger, at Mahdi Khans arbejde først fuldendtes i 1757, mens andet oplag af Hanways rejser udkom allerede 1754. Som ovenfor nævnt giver Jones et rids af forfatteren, sådan som han forestiller sig ham efter at have arbejdet med oversættelsen – et billede, der synes at komme virkeligheden ret nær. Om sin oversættelse siger han, at den er ordret og holdt så tæt op til originalen, som det var ham muligt, og at han, når han har givet en fri, rimet oversættelse af de i teksten forekommende vers, da har tilføjet en ordret oversættelse efter hvert afsnit.

William Jones var kun 22 år, da han afsluttede *Histoire de Nader Chah*. Det var hans første større arbejde indenfor orientalistiken, der her blev forelagt offentligheden, så man kan forstå, at det var med spænding, den unge englænder imødeså den modtagelse, hans arbejde ville få. Den 4. juni 1770 skriver han til Lady Spencer: „I find my book published.

I am not at all solicitous about its success, as I did not choose the subject myself, I am not answerable for the wild extravagance of the style, nor for the faults of the original . . .¹⁶⁾ Det er dog især til vennen Karl Reviczky, at han betror sig om arbejdet for den danske konge, der voldte ham så meget besvær. I et af sine breve en måned senere kalder han oversættelsen „a most disagreeable task, which I undertook at the request of my Augustus, the King of Denmark, who I doubt not will verify the high expectations entertained of him in Europe“. Han slutter med at fortælle Reviczky, at den danske konge er tilfreds med hans arbejde og påtænker at belønne ham, men at han gennem en ven har ladet Hans Majestæt vide, „that I neither wished for nor valued money, but was anxious only for some honorary mark of his approbation“.¹⁷⁾

Selv om Jones med en overlegen gestus giver afkald på det usle mammon, har han utvivlsomt – ung og ærgerrig som han var – håbet på en kongelig belønning. Han kom imidlertid til at vente adskillige måneder, inden han modtog nogen nådesbevisning. Men i den offentlige administrations sager behøver gemt jo ikke at være glemt. I Danmark var de politiske forhold i disse måneder meget forvirrede. Struensees magt blev stadig større, Bernstorff var blevet afskediget den 15. september 1770, og grev Adolph Sigfried von der Osten blev chef for det 1771 oprettede Departement for de udenlandske Sager. Fra ham modtog Det Kgl. Danske Videnskabernes Selskab et brev af 12. februar 1771 med opfordring til at optage den kendte Oxford-orientalist William Jones som medlem. Brevet har følgende ordlyd: „Demnach Ihro Königl. Maytt. unter dem 8ten dieses Monats in Gnaden zu resolviren und anzubefehlen geruhet haben, dass ein gewisser Oxfordischer distinguirter Gelehrter, Namens Jones, welcher vor kurzem die Historie des Shah Nadir, auf Allerhöchst-Deroselben Befehl, aus dem Persischen ins Französische übersetzt, und durch den Druck an das Licht gestellet hat, zum Mitgliede Dero hiesigen Societät der Wissenschaften ernannt werden solle; Als ermangelt Man nicht, derselben diese Königl. allergnädigste Willens Meinung zu fordersamst-beliebiger Besorgung des zu solchem Ende erforderlichen, hiedurch geziemend bekannt zu machen“.¹⁸⁾

To dage senere, den 14. februar udsendte selskabet et cirkulære til medlemmerne med underretning om kongens ønske. Ejendommeligt nok findes William Jones' Navn ikke på Videnskabernes Selskabs medlemsliste. Dette kan skyldes, at selskabet netop i dette og de følgende år var ude for megen modgang. Ved Struensees magtovertagelse blev Otto Thott afskediget som selskabets præsident. Det skete den 27. december 1770. Selskabet var også derved blevet gjort husvild, da alle møder var blevet

holdt i det Thottske Palæ. Indtil 1775 blev der ingen møder holdt, og selskabets aktivitet var naturligvis stærkt nedsat. En ny præsident blev først valgt i 1776. Man har i denne vanskelige tid simpelthen glemt at notere Jones' medlemskab og ikke senere indhentet det forsømt.¹⁹⁾

Men Jones fik dog sit diplom. Herom vidner et brev, han skrev til von der Osten den 12. maj 1771. I dette takker han for den smigrende udmærkelse, Hans Majestæt Kong Christian VII har bæret ham med, og beklager, at han ikke personligt kan komme til København. Dette var dog ikke det eneste bevis på kongelig nåde, han modtog. Christian VII skrev desuden et brev på latin til „Georgio III, Magnæ Britanniae Regi“, hvori han anbefalede den fortræffelige orientalist William Jones til sin „kære kongelige broders velvilje“. Dette brev, der var skrevet i februar 1771, blev offentliggjort i de engelske aviser. Dermed mente man fra dansk side at have gjort nok for den unge englænder. Nu ville man lade Storbritanniens monark om resten.

Den 13. oktober skriver Reviczky til Jones, at han med længsel venter på at høre, hvilken belønning han har modtaget fra den danske – eller den engelske konge – på den førstes anbefaling. Og han fortsætter: „I should rejoice to have it in my power to congratulate you, and those who esteem you as much as I do, on your distinguished merit having been honourably rewarded.“²⁰⁾ Som man ser, havde Jones fortalt sin ven om den danske konges anbefalingsskrivelse til svogeren Georg III af England, og man kan roligt gå ud fra, at Reviczky også havde hørt om Jones' medlemskab af det danske Videnskabernes Selskab, men det har han kun regnet for en rent foreløbig æresbevisning og ikke som en passende belønning for den videnskabelige bedrift, den unge mand havde udført.

Reviczky var ikke den eneste, der mente, at Jones var blevet dårligt behandlet. I England rejste der sig efterhånden så skarp en kritik af den danske smålighed, at den endogså kom frem i de engelske blade. For at imødegå denne kritik og som bevis på, at hans arbejde var blevet påskønnet og belønnet af den danske konge, lod Jones Christian VII.s brev til Georg III og sit eget brev til von der Osten trykke foran i den engelske oversættelse af *Histoire de Nader Chah*, der udkom hos T. Cadell, London 1773.²¹⁾

I Danmark vakte den franske oversættelse af Nadir Shah's historie tilstrækkelig opmærksomhed til at fremkalde en anmeldelse i *Kritisk Journal*, Adresseavisens litterære afdeling, og en kort notits i *Kjøbenhavnske Efterretninger om lærde Sager for Aar 1771*. Jacob Baden, senere professor eloquentiæ ved Københavns universitet, var på den tid *Kritisk*

Journals redaktør, og det er utvivlsomt ham, der har skrevet artiklen i Aargang 1771, No. 29. Anmeldelsen beskæftiger sig først og fremmest med håndskriftet og dets indhold, og kritikeren, der jo ikke var orientalist, indlader sig ikke på nogen saglig vurdering af Jones' oversættelse. Han påtaler med nogen harme, at Jones ikke har nævnt Carsten Niebuhrs navn i sit forord og siger bl. a. herom: „Dette er det Original, som hans Excellence forrige Statsminister Hr. Græv Bernstorff paa kongelig Befaling sendte til Engelland for at oversettes, og som nu, efter at det af Hr. Jones er blevet oversat, forvares i det kongelige Bibliotek i Kiøbenhavn. Det er altsaa ubegribeligt, af hvad Aarsager Hr. Jones saa aldeles har fortiet Hr. Niebuhrs Navn, da det er allene hans Flid og Opmærksomhed endogsaa paa det, som egentlig ikke henhørte til hans Fag, vi have at takke for dette vigtige Værk“.

Man syntes, at den gode kritiker på sin side burde have erkyndiget sig om oversætterens forhold og de vilkår, han arbejdede under. Han kendte jo meget vel af personlig smertelig erfaring det pres, en litterat må arbejde under, hvad følgende fornøjelige passus vidner om: „Vi havde foresat os, at give et lidet Udtog af denne Historie for de Læseres Skyld, i hvis Hænder den ikke selv maatte komme. Men da vi see en Mængde af urecenserede Danske Skrifter for os, som forøger sig daglig; saa maa vi lade dette Forsæt fare, og nøyes med at anføre et Par korte Prover til Beviis paa Forfatterens Orientaliske Stil“. Derefter følger nogle korte eksempler på den persiske skriveart, taget fra den franske oversættelse. Anmelderen slutter med at udtrykke sit håb om at „Hr. Cap. Niebuhr vilde meddele Publicum de Efterretninger om Uroelighederne i Persien fra Nadirs Død 1747 indtil 1765, som han selv har optegnet ved sit Ophold i Persien, og som vi gierne efter den af Hr. Capitainen erholdte Tilladelse havde forelagt vore Læsere i et Udtog, dersom vi ikke havde troet, at den Præcision, hvormed de ere skrevne, intet Udtog taalede“.

Dette ønske blev opfyldt. 1773 udkom *Histoire de Nader Chah* oversat til tysk af T. S. Gadebusch. Titelbladet lyder: *Geschichte des Nadir Schah Kaisers von Persien. In persischer Sprache verfasst von Mirsa Mohammed Mahadi Khan Masanderani. Aus dem Persischen ins Französische übersetzt vom Herrn William Jones, Mitglied des Universitäts-Collegii zu Oxford. Nach der Französischen Ausgabe ins Deutsche übersetzt. Greifswald, gedruckt und verlegt von A. F. Röse 1773.* For at øge interessen for bogen havde man som appendiks „Erster Anhang“ tilføjet de ovennævnte optegnelser af Niebuhr under titlen: *Anmerkungen zu einer persischen Geschichte von 1747, oder von Nadir Schahs Tode an, bis 1765. Aus mündlichen Nachrichten gesammelt durch C. Niebuhr. Königl.*

Dänisch. Ingenieur-Hauptmann. Som „Zweyter Anhang“ fulgte: Anmerkungen zur Geschichte des Nadir Schah, durch Herrn William Jones, og „Dritter Anhang“: Abhandlung über die Morgenländische Dichtkunst von Herrn William Jones. Den tyske tekst er en ordret oversættelse af Jones' værk, men dedikationen til Christian VII og de 10 oder af Hafiz mangler. I forordet har man fået Carsten Niebuhr til at give oplysninger om forfatter og håndskrift, da disse ikke var kommet Jones i hænde.

Som omtalt ovenfor kritiserer Niebuhr, at Jones ikke har nævnt forfatterens navn på titelbladet af sin bog. Han siger herom: „In der persischen Handschrift stehet gleich in der ersten Linie und noch dazu mit rother Dinte, dass diese aus der Feder des Mahadi Khan Masanderani geflossen sey. Ich erwartete deshalb, dass Herr Jones den Namen dieses Gelehrten mit auf das Titelblatt setzen würde, dagegen aber der Name Thamas Kuli Khan wegbleiben könne, denn so nennet unser Verfasser einen der getreuesten Officiers des Nadir Schah, ich finde nirgends, dass Nadir selbst Thahmas Kuli Khan genannt worden ist, als nur von Europäern, die dazu vielleicht durch einen Irrthum verleitet worden“. Som Niebuhr bemærker, blev ovennævnte navn tillagt Nadir Schah af datidens europæere. Thamas er imidlertid en europæisk forvanskning af det persiske personnavn Tahmasp og Tahmasp Quli, der betyder Tahmasps slave, var et æresnavn Nadir modtog, mens den forrige shah Tahmasp II endnu var Persiens hersker af navn.²²⁾

Den tyske oversættelse, der fulgte så hurtigt på den franske, viser datidens interesse for Orienten, men er tillige et udtryk for den gode modtagelse William Jones' bog havde fået i det lærde Europa. Men selv om Jones høstede ros og ære i sit hjemland og i udlandet for dette sit debutarbejde indenfor orientalistikken, så var anerkendelsen desværre af samme luftige art, som den, der bragte præstens kat til graven. Det er med beklagelse og en vis spot, når en fransk orientalist L. M. Langlès skriver: „Cet important travail ne valut au traducteur que de gracieux remerciements et le titre de membre honoraire de l'Académie royale de Copenhague“.²³⁾

Jones var, tiltrods for at man kan spore en vis hang hos ham til at romantisere virkeligheden, realist nok til at indse, at han ikke kunne ernære sig som videnskabelig forfatter, og i slutningen af 1770 begyndte han at studere jura. Hans senere livsbane, der bragte ham til Indien som højesteretsdommer i Fort William i Bengal, gjorde det naturligt, at han koncentrede sine studier om dette land, og det blev gennem studiet af Indiens gamle sprog (sanskrit) og litteratur, at han nåede sin største berømmelse.

Det er ikke vanskeligt for en moderne kritiker at finde fejl ved Jones' franske oversættelse. Laurence Lockhart nævner i sin bog om Nadir Shah

nogle af de mest iøjnefaldende. Der er f. eks. de mange mistydede navne i en mærkelig stavemåde. Ligeledes er Jones' omregning af de muhammedanske data til kristen tidsregning ofte forkert, og der er fejl og overspringelser i teksten. Men man er enig med Lockhart, når han undskylder disse skønhedspletter i oversættelsen. Jones havde ikke noget personligt kendskab til Persien, og der fandtes ingen pålidelige geografiske kort over landet. Han havde heller ikke de håndbøger og hjælpemidler, der står til en moderne forskers rådighed.²⁴⁾ Når man således betænker de betingelser, under hvilke han arbejdede, og den korte tid – kun et år – han fuldførte værket på, må man give lord Teignmouth ret i, at det var en meget fin præstation af en ung mand på 22 år.

Lord Teignmouth giver i sin bog: *Memoirs of the Life, Writings, and Correspondence of Sir William Jones* (London 1804, s. 42) en vurdering af dette ungdomsarbejde. Han udtaler her som sin egen opfattelse, at Jones på den tid var det eneste menneske i England, der kunne påtage sig en så vanskelig opgave, der krævede fuld beherskelse af to fremmede sprog, hvoraf det ene knap nok var kendt i Europa; dertil kom, at han ikke havde andre eksemplarer af værket, med hvilke han kunne kollationere håndskriftet. Teignmouth slutter med at udtrykke sin forbavselse over den elegance, hvormed oversætteren har skilt sig fra sit hverv, og den hurtighed, hvormed han fuldførte det.

Mahdi Khans værk bliver af moderne orientaler regnet for et af de værdifuldeste dokumenter til belysning af begivenhederne omkring Nadir Shah indtil hans død. Lockhart er tilbøjelig til at vurdere det højere end en anden samtidig skildring af Nadir Shah, forfattet af Mohammed Kazi. Dette værk bestående af tre bind, der så vidt vides er et unikum, befinder sig i det orientalske institut i Leningrad.²⁵⁾ *Tarikh-e Nādirī*, Mahdi Khans historie om Nadir Shah, findes derimod i mange eksemplarer rundt omkring i Europas biblioteker, både i håndskrift og i litografiske udgaver. Der er sikkert ikke tvivl om, at den hyppige forekomst af disse håndskrifter og publikationerne af litografiske udgaver kan føres tilbage til den interesse, William Jones' oversættelse vakte.

Man kan måske som dansk beklage, at Danmark ikke viste sig noget mere ædelmodig overfor den unge engelske videnskabsmand, men man får så troste sig med, at det var på dansk initiativ, at dette vigtige historiske kildeskrift blev draget frem i lyset og gennem en oversættelse gjort tilgængelig for en større kreds. Og selv om Jones ikke fik økonomisk fordel af sin møje, så var det dog dette debutarbejde for den danske konge, der slog hans navn fast som orientalist og således kom til at danne indledningen til en fornem videnskabelig løbebane.

NOTER

¹⁾ Carsten Niebuhrs Reisebeschreibung, II, Kph. 1778 s. 94-95, fodnote. - ²⁾ Svend Dahl: Det kongelige Biblioteks orientalske Haandskriftsamling, Hovedtræk af dens Historie og Katalogisering, i: Øst og Vest, Afhandlinger tilegnede Arthur Christensen. Kbh. 1945 s. 23. - ³⁾ Nadir Shah. A critical study based mainly upon contemporary sources, London 1938 s. 17. - ⁴⁾ Cod. Pers. LXIII måler 32 × 21 cm. Papir og indbinding er europæisk. Skriften er smuk og tydelig - en saakaldt naskhiskrift. Håndskriftet, der er en direkte afskrift af Cod. Pers. LXII, slutter med kalligrafens navn: Mustafa b. Hağ Nur b. al-Mulla Muhammed al-Basrī. Afskriveren har afsluttet kopien d. 14. i måneden ġumadi al-awwal, år 1179 og tilføjer derefter den kristne tidsregning: d. 29. oktbr. 1765 (se iøv. Codices orientales Bibliothecae Regiae Hafniensis, III, Kbh. 1873 s. 23). Bogen indeholder yderligere et appendiks på tyrkisk, der fortæller om begivenhederne, som fulgte efter Nadirs død, skrevet af samme kalligraf. - ⁵⁾ Har i uddrag oversat Ferišta's Indiens Historie. Oversættelsen udkom i 2 bd. Lond. 1768 (cf. C. A. Storey: Persian Literature, Sect. II, Fasc. 3, History of India, London 1939 s. 448-49. - ⁶⁾ Rigsarkivet: Tyske Kancelli, Udenlandske Afdeling. Engl. C. Koncepter til Relationer, Wilh. Chr. v. Diede til Bernstorff. - ⁷⁾ Ibid. Wilh. Chr. v. Diede z. Fürstensteins Gesandtskabsarkiv, Ordre m. Bilag. Brev fra Bernstorff til v. Diede i cifferskr. - ⁸⁾ Ibid. Koncepter til Relationer, v. Diede til Bernstorff. - ⁹⁾ Friherre, senere greve Karl Emerich Reviczky (1737-93), se Carl von Wurzbach: Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich, XXV, Wien 1873 s. 394. - R. solgte 1789 sin enestående bogsamling til jarl Spencer. - ¹⁰⁾ Teignmouth's Life of William Jones s. 60-61. - ¹¹⁾ Arkivet på Althorp, jarl Spencers slot i Northamptonshire, G.C.S. Box 7. - ¹²⁾ Ibid. Miscellaneous I. - ¹³⁾ Ibid. G.C.S. Box 7. - ¹⁴⁾ Rigsarkivet: Tyske Kancelli, Udenlandske Afd. Gesandtskabsrel. fra London 1770. Indberetn. fra v. Diede til Kongen 27. april 1770. ¹⁵⁾ Jonas Hanway (1712-86): An Historical Account of the British Trade over the Caspian Sea with a Journal of Travels through Russia into Persia and back again through Russia, Germany and Holland. To which are added the Revolutions of Persia during the present century with the particular history of the great usurper Nadir Kouli, I-IV, Lond. 1753. - ¹⁶⁾ Teignmouth's Life of William Jones s. 78. - ¹⁷⁾ Ibid. s. 81. - ¹⁸⁾ Asger Lomholt: Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab 1742-1942, I, Kbh. 1942-60 s. 298. - ¹⁹⁾ Ibid. s. 440. - ²⁰⁾ Teignmouth's Life of William Jones s. 100. - ²¹⁾ The History of the life of Nader Shah, King of Persia. Ectracted from (or rather founded upon) an Eastern manuscript (called tārikh-e Nādirī) by Muhammad Mahdi ibn Muhammad Nasir with an introduction containing I A description of Asia II A short History of Persia from the earliest times to the present century and an appendix consisting of an essay on Asiatick Poetry and the history of the Persian language etc. T. Cadell Lond. 1773. - ²²⁾ Fra 1726 var Nadir kendt under titlen Tahmasp Quli Khan, men bortkastede den 1732, se Lockhart: Nadir Shah s. 63. - ²³⁾ Fransk orientalist 1763-1824. Foranledigede oprettelsen af l'École des langues orientales vivantes. - ²⁴⁾ Lockhart: Nadir Shah s. 295-96. - ²⁵⁾ I lang tid var kun de to sidste bind kendt, men under anden verdenskrig fandt man første bind i Moskva i det såkaldte Lazarevske Institut, og dette opbevares nu sammen med bd. II og bd. III i det Orientalske Institut i Leningrad. Dette værk udmærker sig ved, at forfatteren har kunnet benytte dokumenter i Nadir Shah's besiddelse. Den sidste oplysning kan jeg takke professor Kaj Barr for.